

ROSONCZY ILDIKÓ

A Száműzött történetek írójáról

Magyarországon a Horthy-korszakban a lakosság háromötöde, 1950 táján is legalább a fele az agrártársadalomhoz tartozott. A falu szétverése előfeltétele volt a totális hatalom kiépítésének. A parasztot nemcsak tulajdonától, a földtől kellett megfosztani, hanem kiszolgáltatott nincstelenné süllyesztve személyi autonómiájától, szabadságától, biztonságot jelentő közösségétől, hagyományrendszerétől és hitétől is. És nemcsak a kulákként megnevezett gazdaelitre várt a teljes felszámolás és megbélyegzés, hanem a falu szegényebb paraszti rétegeire is.

A Rákosi-korban megkezdett folyamatra a Kádár-rendszer tette föl a pontot: a hatvanas évek elejére kíméletlen erőszakkal sikerült a kollektivizálást befejeznie. A másodrangúvá degradált vidéki emberek a maguk keserű élettapasztalata alapján igyekeztek gyermekeiket szülőföldjüktől minél messzebb lökni, a biztonságot és komfortot kínáló városba. 1950 és 1970 között a történész Ö. Kovács József becslése alapján közel egymillió ember hagyta el a vidéket.

A Somogyból származott Oláh János száműzött történetei metszően pontos láttelei a mindent bedaráló könyörtelen mechanizmusnak. Ebben a világban nincsenek hősök, csak áldozatok, haszonlesők és haszonélvezők. Nincs feloldozás, és nincs katarzis. A megaláztatottak pedig felejteni akarnak. Felejteni a falu előljáróivá kinevezett közismert mihasznákat vagy kíméletlen idegeneket. Felejteni a rendőrörsön borotvával felhasogatott talpú, négykézláb a tanácsháza felé araszoló, megkínzott nagygazdát, aki mielőbb aláírásával akarja bizonyítani, hogy belép a téeszbe. Felejteni a tehetetlenségében a faluvégi Krisztusra fejszével támadó kisémmizett parasztot, a részegen gyalog hazafelé igyekvő és a vasúti sínek között gerince-történ megtalált ingázót.

Ez a genezise a majdani „virágzó” téeszvilágnak, amelynek velejárója volt a háztájiban végzett túlmunka miatti önkizsákmányolás és a közösség részben önkéntes, részben kikényszerített amnéziája. És ez az erőszakos sorsforduló mind a mai napig érezhetően rányomja bélyegét a magyar társadalom mentális állapotára. Ott van a népességfogyás, a falvak elöregedése és kiürülése mögött. Ott van a deviancia külön-

böző formái, a „minden mindegy” magatartás, a jövő iránti közömbösség mögött.

Ö. Kovács József joggal említi, hogy a magyar paraszti társadalom brutális felszámolásának kérdésköre mind a közbeszédben, mind a tudományos nyilvánosságban méltánytalanul háttérbe szorul. Holott feldolgozása és kibeszélése nélkül a mai társadalmi jelenségek sora marad értelmezhetetlen, és a rendszerváltozás felemás voltára sincs magyarázat. Azokban az országokban, így például Lengyelországban, ahol a kommunista párt vezetése nem erőszakolta ki a kollektivizálást, az egyéni gazdálkodó paraszt ugyan a szocializmus ellenségének számított, szegénységre volt ítélve, de megmaradt önálló gazdának, tulajdonosnak. Így lett a rendszerváltozás nyertese, Lengyelország gazdasága pedig ezért tudott sikeresen talpra állni.

A költő Oláh János nem kedvelte a szellemes, de csupán pusztá nyelvi lelemény-szójátékokat. Prózáíróként pedig ugyanazt érezte, mint az idézett történész. Úgy vélekedett, hogy a népi irodalom nemcsak „a parasztokról szóló irodalom. A nép a kis egzisztenciák világa, a nemzet kilencven százalékát ők alkotják.” Az ő múltjuk, gondjaik, magatartásmintáik, jövőtlenség-érzetük számbavétele nem maradhat el. S ennek a számbavételnek meg kell jelennie a nyilvánosságban is.

A Magyar Naplót Oláh János az újraértelmezett népi irodalom műhelyévé akarta tenni, és az irodalmi sokszínűségért emelt szót. Amikor több mint húsz évvel ezelőtt a folyóirat főszerkesztője lett, az volt az általános vélekedés, hogy a pénz nélkül maradt lappal együtt néhány hónap múlva belebukik a vállalkozásba. Törekvéseinek létjogosultságát gúnyosan kérdőjelezték meg. Esetenként azok részéről is hűvös távolságtartást tapasztalt, akikre szövetségeseikként számított, és akik korábban biztatták. Kivártak, nem akartak a bukásban osztozni.

János kiváló sportember volt. Szívósan, a saját egyéni érdekei ellenében is küzdött a Naplóért. Becsültem és tiszteltem reménytelennek látszó helyzetekben tanúsított konok kitartásáért. Az elszenvedett ütések után mindig talpra tudott állni, új stratégiákat dolgozott ki, miközben csendes, remek humorral értékelte az erőviszonyokat és a belőlük adódó lehetőségeket. Zárkózott emberként is tudott közösséget teremteni. Utánuk nyúlt a félreszorítottaknak, a tehetséges fiataloknak. Költészete és prózája mellett a Magyar Napló folyóirat és könyvkiadó megteremtése is része életművének.